

Serafino Razzi, *Povijest Dubrovnika*, s talijanskoga preveli Iva Grgić i Stjepan Krasić, predgovor i zaključni osvrt napisao Stjepan Krasić. Dubrovnik: Matica hrvatska - Ogranak Dubrovnik, 2011, 321 str.

U borbi s raznovrsnim izazovima historioografskog zanata lakše je odoljeti ako se možemo osloniti na znalca koji je već prošao brojne mukotrpne korake, odgovorio na neka važna pitanja i, nadalje, postavio čvrst temelj za budući rad. Ocijenivši koliko je za razumijevanje dubrovačke povijesti važno djelo dominikanca Serafina Razzija (1531-1611), Toskanca koji se zatekao na našoj obali u svojstvu vizitatora i vikara Dubrovačke kongregacije Reda Sv. Dominika i privremenog upravitelja dubrovačke nadbiskupije, njegov subrat, o. Stjepan Krasić, u ovoj je knjizi napokon zaokružio sustavno i potanko istraživanje historioografske ostavštine jednog velikana, teologa i predavača Aristotelovih djela, koji je tijekom nekoliko godina provedenih u Dubrovniku i okolici nemalo pridonio duhovnoj i materijalnoj kulturi ovoga kraja. Naša se javnost već mogla upoznati s elementima provedena istraživanja kroz iscrpni prilog »Život i djelatnost Serafina Razzija« u zborniku radova tiskanu povodom tisuću godina uspostave dubrovačke nadbiskupije (Dubrovnik-Split, 2001) i osobito u izdanju drugog Razzijeva djela od kapitalne važnosti za dubrovačku crkvenu povijest, *Povijest Dubrovačke metropolije i dubrovačkih nadbiskupa (X.-XVI. stoljeća)* (Dubrovnik-Split, 1999). Pruživši tako Razziju obje ruke preko ponora stoljećâ, marom oca Krasića ovaj renesansni povjesničar Dubrovnika napokon je iskoracio do naše svakodnevice i, zahvaljujući ovom iscrpno komentiranome prijevodu, postao dijelom suvremenih rasprava.

Istina je da je njegovu važnost u novije vrijeme prepoznao i Josip Gjelčić, priredivši početkom 20. stoljeća svojevrsan pretisak prvog izdanja *La storia di Raugia* iz Lucce 1595, ali taj napor nije urodio osobitim plodom: talijanski jezik ostao je preprekom prodoru u šire krugove javnosti, valjalo se odvažiti na prijevod i time ponuditi što cjelovitiju interpretaciju izvornika.

Možemo se stoga nadati da će ovo izdanje potaknuti sličan rad i na ostavštini drugih klasičnih historiografa Dubrovačke Republike. Razzi je, po ocjeni urednika i prevoditelja, prednjačio među dubrovačkim povjesničarima, nametnuvši se svojim radom, trudom i ozbiljnošću kao njihov svojevrsni prvak, autor "ne samo prve knjige posvećene prošlosti Dubrovnika koja je s pomoću tiska prva ugledala svjetlo dana, nego i prve uopće napisane povijesti Grada dostojne toga imena" (str. 7).

Ima li temelja da nas ova ocjena isprovocira, čak i uvrijedi? Činjenice govore svoje: Razzijevo vrijeme, druga polovica 16. i početak 17. stoljeća, vrijeme je brojnih i značajnih povjesničara. Tadašnji učitelji u dubrovačkoj javnoj školi, većinom došljaci s Apenina poput ovoga Toskanca, kanili su i obećavali prihvatiti se pisanja dubrovačke povijesti. Međutim, tek su domaći pisci izvršili taj zadatak, vrijedni učenjaci poput benediktinaca Ludovika Crijevića Tuberona, Mavra Orbinija i Euzebija Caboge, zanesenjaci vlastelini poput Nikole Ragnine i Jakova Luccarija, pa i Razzijeva subrata Ambroza Gozze, oduševljena životopisca dubrovačkih dominikanaca. Neke među njima mogao je Razzi osobno upoznati; njihovim se radovima koristiti (a i dužno im zahvaliti, što na stranicama ovoga djela i čini), mnogo toga naučiti, ponešto i sam pridonijeti. Baš taj samostalan Razzijev doprinos budi naš najveći interes. To je vrlo konkretno, opipljivo postignuće: Razzi je prvi među dubrovačkim povjesničarima (tu mu čast doista priznajemo) koji je objavio, tiskao jednu dubrovačku povijest. Nagradimo ga zato dvostrukom pohvalom: ponudio je međunarodnim krugovima prvu povijest Dubrovnika, a Dubrovčanima je na velika vrata ponudio prvi ulaz u krugove međunarodne historiografije.

Bila je to toliko značajna promjena da je u drugi plan gurnula niz objektivnih nedostataka koji se u Razzijevoj *Povijesti Dubrovnika* vide, nedostataka kojih je dijelom i sam bio svjestan i pokušavao se opravdati, ponajviše zbog nemogućnosti ulaska u državni Arhiv i zbog ovisnosti o podacima koje je primao dobrotom pojedinih vlastelina, osobito Šimuna, sina Nikole Ranjine. Stoga Razzijev položaj kao stranca u dubrovačkoj sredini ima i dobre i loše strane: slobodno je

smio tiskati svoje djelo poslije povratka na Apeninski poluotok, ne oviseći pritom o dozvoli dubrovačkoga Senata, no istodobno nije smio slobodno izučavati dokumente pohranjene u dubrovačkom Arhivu, s kojima bi njegovo djelo nesumnjivo bilo potpunije. Gledamo li pak na Razzijev napor kao na prvi pokušaj predstavljanja cjelovite dubrovačke povijesti u odnosu na rad ljetopisaca ili stručnjaka zainteresiranih za druge teme kojima je dubrovačka prošlost bila samo usputna stanica, poput Tuberoni i Orbinija, u tom svjetlu također zaslužuje poneku kritičku ocjenu.

Kompozicija djela, zamišljena kao cjelovita povijest Dubrovnika i okolnih krajeva koji su s gradom tvorili tijelo Republike, razlaže se u tri veće cjeline, u tri zasebne "knjige". Podjela je izvršena logičkim i kronološkim redosljedom, pa u prve dvije knjige slijedimo tijek dubrovačke prošlosti od osnutka grada do autorova vremena, dok je posljednja knjiga zapravo šetnja kroz dubrovačku okolicu, uz osvrt na gradske ustanove, crkvene i svjetovne. Za svaku od tri knjige autor je napisao zaseban predgovor, upućen različitim adresantima. Dok je u prvom, obrativši se dubrovačkom Senatu, ispunio redovitu obvezu iz sličnih prilika, isticanje zahvalnosti vlastelinu Marinu Cabogi u predgovoru druge knjige koristan je podatak o izvoru financiranja djela za tisak u Lucci 1595. Teorijska promišljanja o razlikama između svjetovne i crkvene povijesti u predgovoru treće knjige govore o pravcu kojim se autor kretao, o njegovim polazištima i o svrsi kojoj je svoj rad namijenio. Prihvatimo li ga kao dobronamjerna pisca koji želi probuditi interes za sjaj minulih stoljeća, doista nam ne treba boljšeg vodiča: Razzi je dokazao svoju darovitost da uoči detalje prekrasnim potankim opisom samostana Sv. Dominika, za koji je utvrđeno da bi se "mogao natjecati s prikazima modernih turističkih vodiča" (str. 312), ili pregledom neuspješne ekspedicije cara Karla V. u Alžiru 1541. (str. 119-122), ocrtane s mnogo osjećaja za dramatični zaplet događaja. Cijeli tekst obogaćen je nizom privlačnih i dragocjenih crtica, od minucioznog opisa dubrovačkog broda u ankonskoj luci do brojnih stradanja izazvanih raznim prirodnim nepogodama. Poznato je da su domaći povjesničari slijedili srodne interese i u njihovim djelima

iz kasnijeg razdoblja naći ćemo Razzijevo ime, osobito u slojevitim crkvenopovijesnim sintezama dominikanca Serafina Marije Cerve sredinom 18. stoljeća. Na taj način, citirajući i kritički vrednujući njegov rad u okviru samostalnih istraživačkih napora, klasični dubrovački historiografi priznali su svom toskanskom kolegi vjerodostojnost i osebnjuni dar zapažanja, ali širina njegovih pogleda i sposobnost tumačenja činjenica ostale su u granicama do kojih je moglo doprijeti oko jednoga stranca, ma koliko srdačno pozdravljena u Dubrovniku.

Iako je Razzi htio pisati znanstveno, objektivno i utemeljeno na povijesnim činjenicama, ipak je bio mnogo uspješniji kao radoznali skupljač raznovrsna bogatstva prošlosti. Nastojao je iznijeti što više prikupljenoga blaga, katkad i na štetu logičnog tijeka svojih misli. Tako je u predgovoru druge knjige, između još jedne zahvale Senatu i lijepih riječi o dubrovačkom vlastelinu Marinu Cabogi, koji je boraveći tada u Anconi novčano pomogao tiskanje djela, iznenada umetnuo izmišljeno podrijetlo vlasteoskog roda Bobali, povezujući ga s Bobanima u "Vojvodini svetoga Sabe", današnjoj Hercegovini, odnosno, tumačeći ga etimološki, s drevnim rimskim rodnom Fabija. Opisujući pak gotovo nestvarnu atmosferu u gradu u vrijeme bitke kod Lepanta 1571, kada su Osmanlije i katoličke sile udružene u Sv. Ligu slobodno razmjenjivali zarobljenike uz neutralno dubrovačko posredništvo, prešao je bez logične povezanosti na opis državnih ustanova u Dubrovniku (str. 139-140). Napokon, ukoliko prihvatimo urednikovu misao da je cijelo djelo predstavljalo samo dio Razzijeva putopisa (str. 299), moći ćemo mu oprostiti "rastresenost" zbog koje povijest Dubrovnika završava latinskom odom kotorskoga pjesnika humanista Ivana Bolice u slavu svoga rodnog grada, koju je naš autor pronašao i prepisao za kratka tamošnjeg boravka, propovijedajući u katedrali Sv. Tripuna.

Pa ipak, dubrovački je visoki gost sačuvao oštro oko i razborit um da, koliko može, sagleda dobre i loše strane države koja ga je privremeno prihvatila, ne zadirajući pritom i od poneke dobronamjerne kritike. Razzi je bio svjestan okolnosti u kojima je Dubrovnik živio, pun razumijevanja prema politici gospara, jednako osuđujući oho-

lost srednjovjekovnih mletačkih knezova na čelu dubrovačke komune kao i raspojasanost novovjekovnih španjolskih četa, ističući čak njihovo uništenje od strane osmanskog gusara Hajrudina Barbarosse kao pravednu kaznu poslije pohare Konavala. Međutim, s pravom je predbacio Dubrovčanima zanemarivanje intelektualnog rada, tvrdeći da ih trgovina čini mekoputnima (str. 55). Očita je razlika u opisu između onoga čemu osobno svjedoči i u što se sam uvjerio, te onoga o čemu je čitao u drevnim kronikama ili slušao kazivanja svojih domaćina: Dubrovčani su portretirani kao galantni ratnici, hrabri i razboriti državnici, ali i mekoputni ljudi. Osobito je kritičan prema dubrovačkoj mladosti, prema obijesnoj vlasteli koja je, prezirući školu, ujedno iznevjerila očekivanja prirodno nametnuta njezinu plemenitom staležu. Mala Razzijeva galerija nekolicine učenih ljudi kojima se divio u Dubrovniku, od teologa i diplomata Klementa Ragnine i subraće iz Dominikanskoga samostana do pjesnika i latinista Jakova Bone i Damjana Benesse te matematičara i filozofa Nikole Nalješkovića i Nikole Vitova Gozze, našla je svoje mjesto kao čvrst most prema golemom svijetu kulture i znanosti, koji je naš autor, gradeći ga i osobno, pokušao postaviti barem na istu razinu s poslovlično dominantnom trgovačkom razmjenom i političkim previranjima.

Lutajući duž obje jadranske obale, prepoznajući u ovome gradu skriveno središte osi mediteranskih povijesnih gibanja, Serafino Razzi svojom je "Poviješću Dubrovnika" ponudio bogat izbor tema za širu mediteransku povijest. Na zamišljenom putovanju od Levanta preko podijeljenih španjolsko-francuskih interesa na talijanskoj Čizmi do rijetko pomućena spokoja mletačkih laguna, naš nam pratitelj upućuje niz novih pitanja, ponudivši zauzvrat barem jedan odgovor: kako su nas stranci doživljavali. Iako bi kretanje ovom knjigom nemalo olakšala kazala, ipak ovaj vrijedni izdavački pothvat zaslužuje pohvalu. Nesumnjivo je da su se Razzi i dubrovačka sredina međusobno prožimali, ostvarujući plodnosnu razmjenu na obostranu korist, a na nama je odgovornost da ne zanemarimo tu poduku iz prošlosti.

Relja Seferović

Vesna Miović, *Mudrost na razmeđu: zgone iz vremena Dubrovačke Republike i Osmanskog Carstva*. Dubrovnik: Udruga "Kartolina", 2011, 127 str.

Današnjem izdavaštvu, koje je usmjereno na turistička tržišta, često se upućuje prigovor o diletantskom sadržaju takvih monografija jer su njihovi autori najčešće osobe koje nemaju znanja iz povijesti. S druge strane, našim će se istraživačima baštine nerijetko uputiti prigovor da su njihovi radovi, opterećeni brojnim bilješkama i detaljima, "prestručni" i neprilagođeni širem čitateljstvu. Nedavno je objavljena knjiga kojoj se ova dva prigovora ne mogu uputiti. Vesna Miović, znanstvenica Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, koja je veliki dio svoje znanstveno-istraživačke karijere posvetila istraživanju odnosa Dubrovačke Republike i Osmanskog Carstva i o tome objavila više znanstvenih knjiga i radova, odvažila se to svoje golemo istraživačko iskustvo pretočiti u popularni oblik, razumljiv, dopadljiv i prihvatljiv i onim čitateljima koji se prvi put sreću s Dubrovnikom i njegovom prošlošću.

U knjizi *Mudrost na razmeđu* autorica niže sekvence iz dubrovačke prošlosti, uzbudljive zgone, prepričane istinite povijesne priče. Nastale iz suhoparnih zapisnika i izvještaja, carskih potpisa ovjerenih pečatima, te su priče oživljene, rekonstruiran im je slijed zbivanja, živo su opisani nositelji i izvršitelji povijesnih zadaća, njihovi putovi i njihove sudbine. Povijesna utemeljenost autoričina iskaza uvijek je neupitna unatoč tome što, suživljavajući se s njihovim životima i sudbinama, nadahnuto progovara jezikom i žargonom naše svakodnevice.

U prvom, uvodnom poglavlju ("Dubrovačka Republika između Istoka i Zapada") razrađuje se karakter dubrovačke diplomacije, osobine njenih diplomata i dragomana, te dubrovački odnosi s prvim susjedom Bosnom. U drugom ("Stupovi dubrovačke diplomacije") i trećem poglavlju ("Vratolomije dubrovačkih diplomata") opisane su vještine, ali i promašaji dubrovačke politike i diplomacije. Prikazani su sposobni, ali i potpuno nesposobni dubrovački političari. Prateći tu scenu čitalac može vidjeti koliko je važnu ulogu u politici imao pojedinac, prava riječ koju je izgovorio na pravome mjestu, koliko su važna bila